

förtjänar formuleringen. Stilen kanske uppfattas som prov på elakhet: Den som har kunskapen vill visa att den politiskt upphöjde inget vet eller begriper.

Men ironin kan också ha en annan funktion: att hålla den förskräckliga verkligheten på sådant avstånd att man kan hantera den.

KJELL M TORBIÖRN:

Let History Judge

Att som den ryske historikern Roy Medvedev ägna större delen av sin forskargärning åt att skildra Stalins mordiska regim kan knappast vara speciellt upplyftande, särskilt som många av hans egna anhängare fanns med bland offren. Ändå får man intrycket av att han är besatt av att i sitt monumentalverk "Let History Judge" uppenbara sanningen, hela den ofattbara sanning det innebar att Stalin, Lenins arvtagare, så totalt kunde usurpera ett system som ju ursprungligen var tänkt att leda till arbetarklassens slutliga frigörelse. Varje sida i det nästan 900-sidiga verket är den samvetsgranne krönikörens verk, men ett oändligt sorgset sådant — liksom om han genom att räkna upp namnen på tusentals offer kunde, om inte återuppväcka så ändå återuppräta dem; som om i avsaknaden av en straffande Gud historieberivningen ("Let History Judge"), om än senkommen och ofullständig, skulle kunna fylla Hans funktion; som om det sovjetiska folket endast skulle kunna ta sig an framtiden om det erfarit allt om sitt förgångna.

Roy Medvedev: **Let History Judge**. Oxford University Press 1989

Medvedev söker svaren på gåtan Stalin redan i dennes georgiska barndom: en bestialisk och ständigt berusad far; en föga kärleksfull mor; präststudier, snart nog avbrutna, som uteslutande tycks ha bestått i litanierabblande och det tveklösa anammandet av dogmer. Finner vi i det sistnämnda en av orsakerna till Stalins sedermera fatala tilltro till radikala, skoningslösa lösningar på komplicerade problem såsom industrialisering och jordbruksutveckling? Möjligtvis, men samtidigt var, blev, Stalin en första rangens anti-ideolog, en nihilist som bara använde sig av ideologi för att främja sin egen makt, bryta ned allt motstånd.

Detta stod klart redan under 1890-talet och vårt sekels första årtionde, då den unge Stalin tyckts ha arbetat ömsom för den nybildade bolsjevistiska revolutionära rörelsen, ömsom för tsarens hemliga polis. Flera gånger landsförvisad till Sibi-

rien återfinner vi honom 1906 plötsligt i vårt eget Stockholm nävarande vid den ryska socialdemokratiska kongressen tillsammans med bland annat Lenin. Efter 1917 års revolution är han åter vid Lenins sida, snart nog som "Generalsekreterare", en ursprungligen ganska obetydlig befattning i den nyformade bolsjevikregeringen.

Denna post passade Stalin som handen i handsken. Såsom ansvarig för kommunistpartiets sekretariat kunde han undan för undan fylla hierarkin med sina egna anhängare och därmed styrka sin position inför maktkampen efter Lenin. Denne, svårt medtagen efter ett slaganfall, varnade alltmer enträget partiet för Stalin, men varningar är en sak, kontrollen av maktapparaten en annan. Andra barrikadkämpar — som Trotskij och Bukarin — var populära bland massorna och bättre talare — georgiern Stalin talade hela sitt liv bristfällig ryska och hade framför allt inte oratorsintellekt — men Stalin utmanövrerade dem alla, utslöt dem ur partiet för föregiven "vänsteropposition" eller "högerdeviationism", eller tvingade dem i landsflykt som den sedermera avrättade Trotskij.

Så började tvångsodaningen av det sovjetiska samhället. Med Stalins mekanistiska, människoföraktande syn på tillvaron — för den delen inte olik Hitlers — framstod den fullständiga industrialiseringen och kollektiviseringen som det högsta goda, det som skulle förvandla Sovjetunionen till en ekonomisk och militär världsmakt. Kollektiviseringen av jordbruket (Stalin misstrodde djupt bönderna) skulle bland annat förhindra uppkomsten av oavhängiga ekonomiska centra, förse industrin med på landsbyg-

den frigjord arbetskraft samt kapital (genom tvångsleveranser till underpris). Denna utsvältning av landsbygden — som i mitten av 30-talet ledde till rent folk-mord bland annat i Ukraina — har Sovjetunionen ännu ej hämtat sig från, och den utgör i dag en av de viktigaste orsakerna till landets försörjningssvårigheter på livsmedelssidan. Uppskattningsvis tio miljoner självägande bönder, så kallade kulaker, och andra oskyldiga lantbor fördes till Sibiriens tundror, fängslades eller dödades.

Om dessa förföljelser mer var uttryck för Stalins grandiosa samhällsplaner, så var likvideringen av städernas politiskt oliktankande en följd av hans absoluta maktbegär, sadism och sjukliga misstänksamhet. Författaren nämner en mängd namn (tack vare glasnost har många Sovjetmedborgare kunnat bidra med dem), mer som symboler för de uppemot fem miljoner som arresterades bara mellan 1936 och 1938. Han relaterar därvid många av diktatorns mer excentriska drag. Så kunde Stalin till exempel sitta böjd i dagar över långa listor på "misstänkta" och i samråd med Jeshov, Beria och andra bödlar kryssa för dem som skulle arresteras, förhöras, torteras, fås att erkänna fritt uppfunna brott samt till slut skjutas i natten i Lubjankafängelset eller annorstädes. De flesta av offren, oftast övertygade kommunister, vägrade in i det sista att tro på Stalins skuld till vad som hände dem. Kamrat Stalin, Partiet, hade rätt, men någonstans hade ett missförstånd uppstått... om bara Stalin visste... eller var de kanske i själva verket skyldiga?... var de avfallingar?... hade de haft samröre med sionister, kapitalister eller, från 1941 och framåt, tyskarna?

Sådant var det psykologiska klimat som rådde i enhärskarstaten, och tyrannen själv tycktes njuta av det i högsta grad. Under skenrättegångarna 1936–1938 lär han själv ha suttit gömd bakom en pelare högt under taket i rättegångssalen, och endast röken från hans pipa bolmade då och då fram. När en hög tjänsteman som redan stod på dödslistan skadades svårt i huvudet under skridskoåkning, lät Stalin tillkalla medicinska specialister från utlandet. Så fort patienten tillfrisknade avrättades han.

Medvedev ägnar stor plats åt Stalin som fältherre. Domen är hård. Trots varningar från militären och kontraspionaget (bland annat mästerspionen Sorge i Tokyo) vägrade han att tro på ett anfall av vapenbrodern (sedan 1939 års tysk-sovjetiska nonaggressionspakt) Hitler, och de ryska styrkorna i väster, vilka enligt nya rön förberedde ett anfallskrig mot Tyskland följande år, kunde lätt rullas upp av angräparna sommaren 1941, framför allt som större delen av officerskåren utrotats under åren dessförinnan. När tyskarna stod framför Moskva var den djupt deprimerade Stalin spårlöst försvunnen under ett par dagar, även om senare rysk propaganda gjorde mycket av hans föregivna vägran att lämna den hotade staden. Under en kritisk sommarvecka 1941 var han likaledes oanträffbar och bidrog därmed enligt Medvedev avsevärt till de sovjetiska försvarslinjernas upplösning.

Förtrycket, avrättningarna och plågan till döds i fånglägren fortsatte efter kriget, om än i något mindre omfattning. Medvedev ägnar särskilda kapitel åt diktatorns utrensningar i sitt plötsligt åt väster utvidgade imperium, samt åt den gränslösa personkult som möjliggjordes

av hans fullständiga underkastande av konst, kultur och vetenskap. Stalin blev, liksom sedermera Ceaucescu, det ateistiska samhällets Gud.

Men även en gud, försåvida köttslig, måste en gång dö, och Stalin blev mot slutet av sitt liv alltmer plågad av tanken. Han hade ansatts av hjärtbesvär redan på 30-talet, och varje kväll innan han lade sig sökte han igenom sitt rum på jakt efter bomber. Den 2 mars 1953 drabbades han av en allvarlig hjärnblödning, och dog samma dag efter flera timmars intensiv plåga. Som en yttersta ironi kan tilläggas att hundratals Moskvabor omkom i trängseln vid hans "lit de parade".

Hur många människor mördades på Stalins order, eller dog som en avsiktlig, direkt följd av hans politik? Medvedev anger ingen siffra, men säkert uppgår den till 10, troligen 15, kanske till och med 20 miljoner, det vill säga lika många som föll offer i kriget mot Tyskland. Sovjetunionen har ännu inte återhämtat sig från denna åderlåtning av sitt livsblod.

Den enda invändning man kan resa mot den ändlöst sorgsne krönikören Roy Medvedev är hans analys av orsakerna till Stalins uppgång. I den 1971, endast i väst utgivna första utgåvan av "Let History Judge", ansåg han den vara ett historiens felsteg som lika gärna kunnat undvikas om någon annan av Lenins presumtiva tronföljare — Trotskij, Sinovjev eller Kamenjev — tagit överhanden. I 1989 års betydligt utvidgade och omarbetade utgåva börjar han misstänka att mycket av Lenins verk, framför allt 1922 års konstitution som koncentrerade all makt till kommunistiska partiet i allmänhet och dess politbyrå i synnerhet, faktiskt underlättade för Stalin att komma till makten.

Vad läsaren här saknar är insikten om att ett system och ett styre som Lenins, utan några som helst "checks and balances" och med Lenin själv som frekvent masslikvidator, nästan oundvikligen *måste* ge upphov till en Stalin redan vid första stafettväxlingen. Vad han också förundras över är Medvedevs epilogiska försvar för socialismen, även om han varnar oss för att "om socialismen inte förenas med demokrati kan den bli en grogrund för nya brott". Här hade man kunnat vänta sig att ett bränt barn mer skulle sky elden.

Ändå är boken i sin helhet ytterst gripande, och den bör läsas inte bara av alla politiskt och historiskt engagerade, utan även av kommunismens dåtida och, försävida de ännu finns kvar, nutida anhängare och apologeter. Man undrar till exempel hur Jan Myrdal skulle reagera, han som

under många år betraktade Albanien som paradiset på jorden. 1973 skrev han så här i "Skriftställning 4" (Pan/Norstedts, s 168): "Stalin ledde de sovjetiska folken under deras svåraste tid. Då när de genomförde en omöjlig uppgift och lyfte sig själva från en lusig och analfabetisk och vidskeplig och korrupt eländighet till det sovjetfolk som stod Hitler emot, som gjorde sitt land till en supermakt. När uppgiften ställdes i slutet på tjugotalet var den lika nödvändig som omänsklig. Just därför att revolutioner är så entusiasmerande kan det vara nödvändigt att säga att det sovjetiska trettioalet för vilket Stalin blivit symbol . . . tillhör de verkligt heroiska epokerna i mänsklighetens historia."

Det är tur att historien inte bara skrivs av Myrdalar, utan även av Medvedevs.